

Warszawa, dnia 25 października 2017 r.

KMP.573.28.2017.DK

Raport
przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji
Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Lidzbarku Warmińskim
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 22-24 sierpnia 2017 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Lidzbarku Warmińskim przy ul. Leśnej 15 (dalej: MOW lub Ośrodek/placówka), udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (dalej KMPT): Przemysław Kazimirski - zastępca dyrektora Zespołu (prawnik), Dorota Krzysztoń (kryminolog) i Marcin Kusy (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli KMPT było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania przebywających w nim nieletnich i dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o placówce przedstawionych przez Jacka Krzywdzińskiego - dyrektora MOW oraz Marka Górskiego - zastępcy dyrektora ds. dydaktycznych;

- przeprowadzeniu rozmów na osobności z niektórymi wychowankami Ośrodka;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń MOW, w tym sprawdzeniu stanu ich wyposażenia (w trakcie wizytacji pomieszczeń, sporządzono dokumentację fotograficzną wewnątrz placówki);
- zapoznaniu się z wybraną dokumentacją ilustrującą pracę placówki, w tym m.in. aktami wychowanków.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem Ośrodka.

Przedstawiciele KMPT poinformowali dyrektora MOW o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

W przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie przebywających w MOW wychowanków przez jego personel, kwalifikacje kadry, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, oddziaływania kulturalno-oświatowe. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy.

2. Ogólna charakterystyka

Ośrodek jako MOW działa od 1981 r. (został założony w 1952 r. również jako placówka o charakterze resocjalizacyjnym). Jest placówką specjalną o charakterze resocjalizacyjno - rewalidacyjnym dla chłopców. Trafiają do niej wychowankowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, czasowo lub na stałe pozbawieni opieki rodzicielskiej, sprawiający kłopoty wychowawcze, regularnie opuszczający zajęcia szkolne, łamiący prawo. Organem prowadzącym MOW jest Powiat Lidzbarski.

Nadzór pedagogiczny nad jego działalnością sprawuje Warmińsko - Mazurski Kurator Oświaty.

Celem działalności Ośrodka jest eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego u wychowanków, przygotowanie ich do samodzielnego życia, zgodnego z normami prawnymi i społecznymi oraz do samodzielności zawodowej.

MOW zabezpiecza potrzeby w zakresie resocjalizacji młodzieży z terenu całej Polski. Co do zasady, placówka przyjmuje młodzież w wieku 13 - 18 lat. Pobyt po osiągnięciu pełnoletności jest możliwy w celu zakończenia rozpoczętej wcześniej nauki, na wniosek wychowanka.

Poza internatem (tzw. zespół mieszkalny z niezbędnymi urządzeniami socjalnymi dla wychowanków i zapleczem gospodarczym), w skład placówki wchodzi tzw. zespół dydaktyczny dla potrzeb kształcenia w szkole podstawowej i zawodowej wraz z oddziałem przysposabiającym do pracy zawodowej, sadem z ogrodem warzywnym oraz zespołem rekreacyjno - sportowym (boiska trawiaste i boisko do plażowej piłki siatkowej).

Ośrodek jest jednostką nieferyjną i funkcjonuje całodobowo.

MOW dysponuje 96 miejscami. W dniu wizytacji, ze względu na okres wakacyjny, stan ewidencyjny wychowanków wynosił 9 osób.

3. Mocne strony placówki

Należy zauważyć, że działania kadry MOW doprowadziły w ostatnich latach do rozwinięcia szeregu dobrych praktyk, których ze względu na zakres niniejszego raportu, nie sposób opisać w sposób odpowiednio szczegółowy. Są to m.in.:

- Organizacja spotkań wychowanków z ciekawymi osobami, jak np. Mamedem Chalidowem - zawodnikiem MMA, Cezarym Józwiakiem - żołnierzem jednostki „Grom”, sędzią Anną Marią Wesołowską, Krzysztofem Hołowczyem – rajdowcem i wieloma innymi.

- Prowadzenie lekcji z przedstawicielami różnych zawodów i zajęć z doradcą zawodowym.
- Umożliwianie wychowankom udziału w zawodowych kursach zewnętrznych np. kursie zawodowym *Magazynier z uprawnieniami na wózki widłowe*.
- Umożliwianie wychowankom udziału w ofercie zewnętrznych konkursów artystycznych, plastycznych i innych.
- Prace plastyczne wykonane przez wychowanków zostały wykorzystane na licytacji na rzecz wsparcia dziewczynki z niepełnosprawnością, dzięki której zakupiono sprzęt rehabilitacyjny.
- Organizowanie w MOW zajęć relaksacyjnych z elementami hatha-jogi oraz umożliwienie wychowankom udziału w zajęciach fitness w Młodzieżowym Domu Kultury.
- Rozwój czytelnictwa – zajęcia w Bibliotece Miejskiej i w Oranżerii Kultury.
- Wzmacnianie zainteresowań sportowych – organizacja przez MOW corocznych ogólnokrajowych Mistrzostw Polski MOW w Piłce Siatkowej, Mistrzostw Polski MOW *szóstek piłkarskich* na boiskach trawiastych, Mistrzostw Polski MOW w Halowej Piłce Siatkowej oraz udział w licznych turniejach różnych dyscyplin sportowych, organizowanych przez inne placówki.
- Nauka empatii i odpowiedzialności wychowanków w formie opieki nad zwierzętami, mieszkającymi na terenie MOW (5 kóz).
- Angażowanie młodzieży w liczne akcje charytatywne (*Zakręcone Nakrętki* – pomoc w zgromadzeniu środków finansowych dla dzieci z niepełnosprawnością, *My też czekamy na Świętego Mikołaja* – zbiórka

karmy dla schroniska dla zwierząt w Lidzbarku Warmińskim oraz osób prywatnych zajmujących się opieką nad zwierzętami).

Na uwagę zwraca również rozszerzenie oferty MOW o kolejny kurs zawodowy – kucharz. Ośrodek realizuje w tym zakresie projekt współfinansowany z EFS w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

4. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

Przed przybyciem przedstawicieli KMPT do MOW pojawiły się w niektórych mediach informacje o nieprawidłowych relacjach pomiędzy wychowankami. Starsi chłopcy mieli terroryzować młodszych, stosować przemoc fizyczną, a personel miał na to nie reagować. Prawidłowość działań kadry MOW w tym obszarze była przedmiotem zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawie prowadzonej przez Pełnomocnika Terenowego RPO w Gdańsku. Dyrektor MOW stanowczo zaprzeczał występowaniu trwałych nieprawidłowych relacji rówieśniczych i braku reakcji pracowników placówki na przejawy demoralizacji skierowanej do niej młodzieży.

Z informacji przedstawionych przez dyrektora MOW podczas wizytacji KMPT wynika, że doniesienia o przemocy każdorazowo spotykały się z konkretnymi działaniami. Incydenty były identyfikowane przez personel placówki. Kierowano do organów ścigania zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia czynów karalnych w poważniejszych przypadkach, co w ocenie KMPT jest słusznym działaniem. Podejmowano także personalne decyzje, wobec winnych złemu zachowaniu wychowanków, włącznie z wnioskiem o przeniesienie niektórych nieletnich do innych placówek w celu wyeliminowania niewłaściwego postępowania, poprzez zmianę środowiska.

Dyrektor MOW poinformował również, że podjął takie działania, jak np. zwiększenie liczby cyklicznych zebrań pracowników pedagogicznych, mających na celu omówienie zdarzeń niepożądanych i wypracowanie lub modyfikację ich

rozwiązań. Zorganizowano również ściślejszą współpracę z Prokuratorem Rejonowym oraz sędzią rodzinnym nadzorującym placówkę. Zwiększono liczbę wychowawców pracujących w godzinach wieczornych. Zidentyfikowano uchybienia warsztatowe niektórych pracowników i wprowadzono szkolenia mające je wyeliminować. Opracowany i wprowadzony został *Program i harmonogram poprawy efektywności wychowania w MOW w Lidzbarku Warmińskim 2017-2018*, mający na celu m.in. zapewnienie wychowankom bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego.

Z rozmów z nieletnimi przeprowadzonymi przez przedstawicieli KMPT wynika, że faktycznie w przedmiotowym obszarze sytuacja uległa poprawie, a wychowawcy interweniują w sytuacji zagrożeń i zdarzeń zgłaszanych przez chłopców.

Generalnie nieletni w czasie rozmów z przedstawicielami KMPT chwalili pobyt w MOW i podkreślali, iż mają dobrych nauczycieli, a wśród wychowawców są osoby, którym ufają, które są miłe, pomocne i troszczące się o nich.

Anonimowe rozmowy z nieletnimi, przeprowadzone na osobności, bez możliwości wcześniejszego porozumienia między chłopcami, dały jednak podobne w poszczególnych wywiadach, niepokojące wyniki w zakresie traktowania ich przez niektórych wychowawców.

Chodzi przede wszystkim o niewłaściwe formy karania nieletnich: kopnięcie dziecka po powrocie z ucieczki w żebra i nakaz klęczenia na korytarzu, budzenie w nocy chłopca, który wcześniej uciekł i nakazywanie mu czytania regulaminu, nakaz wykonywania karnych pompek, zakazanie zjedzenia obiadu przez wychowanka, który nie wypielilił grządek. Jeden z wychowawców miał też zastraszać chłopców poprzez przynoszenie do MOW i prezentowanie im pałki teleskopowej.

Dyrektor MOW otrzymał w czasie rozmowy podsumowującej wizytację informację o nazwiskach 3 pracowników, których zachowanie w relacjach nieletnich należy uznać za nieludzkie traktowanie chłopców oraz wskazanie czasu dyżuru wychowawcy, który demonstrował pałkę teleskopową, umożliwiającą ustalenie jego

personaliów. Przedstawiciele KMPT oczekują na informację o wynikach dalszych działań dyrektora MOW w niniejszej sprawie.

Kolejne kwestie, które wymagały skrytykowania przez przedstawicieli KMPT, a które zostały uznane za niewłaściwe traktowanie pozbawionych wolności w MOW nieletnich:

- Chłopcy zgłosili również problem stosowania w jednej z grup wychowawczych (V) odpowiedzialności zbiorowej w formie klęczenia na korytarzu lub nakazywania wykonania pompek i przysiadów. Zdarza się też stosowanie odpowiedzialności zbiorowej w formie finansowej w przypadku stwierdzenia kradzieży lub zniszczenia mienia Ośrodka (np. po zaginięciu sztućców każdy chłopiec musiał zapłacić z kieszonkowego po 5 zł). O tym również został powiadomiony dyrektor MOW w celu zweryfikowania i wyeliminowania tego typu praktyk.
- Zgodnie z relacją chłopców, w sporadycznych przypadkach, uzasadnionym podejrzeniem, że któryś z nieletnich posiada lub np. zażył niedozwoloną substancję, wykonywane są kontrole osobiste oraz narkotesty przez wychowawców. Niezależnie od uzasadnienia celu tej praktyki należy podkreślić, iż pracownicy MOW nie są uprawnieni do wykonywania takich czynności. Właściwy tryb postępowania w tego typu sprawach (kontakt z lekarzem, funkcjonariuszami policji) został wskazany w dokumencie wewnętrznym MOW pt. *Procedury Postępowania Nauczycieli i Wychowawców w Sytuacjach Kryzysowych w MOW w Lidzbarku Warmińskim*.

W placówce rzadko (tj. średnio 1-2 razy w roku) stosuje się środek przymusu bezpośredniego w formie przytrzymania nieletniego. W dniu 30 lipca 2017 r. miał miejsce taki przypadek, który uzasadniony był w ocenie KMPT zachowaniem chłopca, opisanym w notatce służbowej wychowawczynie, która zastosowała przymus. Zgodnie z przyjętą w MOW procedurą, *notatkę z użycia środka przymusu bezpośredniego przekazuje się dyrektorowi MOW w celu umieszczenia w ewidencji*. Ponieważ

informacja o przymusie nie znalazła się w prowadzonym w MOW rejestrze, przedstawiciele KMPT zalecają systematyczne wpisywanie przypadków użycia przymusu w ogólnym rejestrze.

Według informacji uzyskanych od dyrektora MOW, spośród utworzonych w placówce grup wychowawczych, żadna nie jest grupą karną, o szczególnym rygorze, stworzoną dla wychowanków, którzy naruszyli regulamin np. dokonując ucieczki lub pobicia. Uwagę jednak zwraca fakt, że zgodnie z § 48 Statutu MOW z dnia 19 grudnia 2016 r., można powołać tzw. grupę adaptacyjną przeznaczoną dla wychowanków dokonujących ucieczek oraz wychowanków powodujących zachowania szczególnie naganne. Szczegółowe uregulowania dotyczące funkcjonowania wychowanka w takiej grupie zawiera oddzielny regulamin, który nie został przekazany wizytującym. KMPT prosi o wyjaśnienie koncepcji dopuszczenia możliwości utworzenia tzw. grupy adaptacyjnej i nadesłanie regulaminu wskazanej grupy.

5. Warunki bytowe

Od lat 70 placówka była remontowana jedynie raz – w 2013 r. Zgodnie z informacją dyrektora MOW, niestety firma wykonująca tę usługę część prac wykonała wadliwie, czego efektem są częste usterki. Dotyczą one przede wszystkim instalacji wodnej i grzewczej, zawilgoceń piwnic, zagrzybienia łazienek, uszkodzeń drzwi pomieszczeń internatu. W czasie wizytacji przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na zły stan łazienek wychowanków, który jest pokłosiem opisanej sprawy. Naprawy podejmowane są ze środków budżetowych MOW, w związku z zakończeniem okresu gwarancyjnego.

W ocenie przedstawicieli KMPT stan wyposażenia internatu, w tym użytkowanych przez chłopców mebli w pokojach jest bardzo zły, na co skarżyli się również wychowankowie MOW. Urąga wręcz godności osób, które zmuszone są z nich korzystać. Część materacy na łóżkach w czasie wizytacji KMPT miała zbyt

duże ubytki gąbki wypełniającej, by z nich wygodnie korzystać, a większość szaf czy półek była tak zdewastowana, że nie nadawały się do użytku.

Zastana sytuacja nie była jedynie wynikiem zniszczeń dokonywanych przez samych użytkowników czy ich poprzedników, choć należy zauważyć, że stopień dopilnowania nieletnich w tym zakresie wydaje się być nikły, mimo stałej obecności personelu z wychowankami (m.in. brak luster w łazienkach tłumaczono ich tłuczeniem przez wychowanków, a brak zasłon w stanowiskach prysznicowych – ich zrywaniem). Część wyposażenia np. świetlic w grupach wychowawczych to dary od osób prywatnych, które przekazywały do MOW swoje już mocno wyeksploatowane sofy czy fotele. Dyrektor Ośrodka zaznaczył, że zakazał już przyjmowania tego typu przedmiotów i że wspólnie ze Starostą Lidzbarskim wprowadzono harmonogram poprawy warunków mieszkaniowych wychowanków.

Należy zaznaczyć, że zalecenia w tym obszarze zostały wydane przez KMPT po wizytacji MOW w 2013 r.¹, a raport dotyczący m.in. kwestii złych warunków bytowych wychowanków MOW przekazany został również do Starosty Powiatu w Lidzbarku Warmińskim, który stwierdzone wówczas braki tłumaczył skromnymi możliwościami finansowymi samorządu². Wobec faktu, że od ostatniej wizytacji KMPT minęły 4 lata, należy zwrócić się do Starosty Powiatu w Lidzbarku Warmińskim i Zarządu Powiatu Lidzbarskiego o informacje o aktualnym stanie tej sprawy, w tym przede wszystkim o wskazanie, czy w związku z rozpoczęciem nowego roku szkolnego, wszystkim chłopcom, którzy obecnie przebywają w zwizytowanym MOW zapewniono nowe wyposażenie w internacie. Przedstawiciele KMPT oczekują również odpowiedzi na pytanie o możliwość kompleksowego naprawienia usterek, będących wynikiem złej jakości prac remontowych i przypominają o tym, że wątpliwości dotyczące postępowania wykonawcy modernizacji były również sygnalizowane władzom samorządowym w raporcie KMPT z 2013 r., a wcześniej – przez dyrektora MOW.

¹ RPO-729746-VII-720/13/DK

² OKP.230.6.2013

Kolejną kwestią na którą skarżyli się chłopcy podczas rozmów z przedstawicielami KMPT była jakość i liczby posiłków. W ich ocenie pod tym względem jest gorzej niż w poprzednich latach. Według ich relacji zdarza się, że otrzymują spleśniały chleb, a generalnie jedzenie nie jest smaczne, jest go mało i nie można dostać dokładki.

6. Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Mimo uwag KMPT zawartych we wspomnianym wyżej raporcie z 2013 r., przy okazji remontu generalnego placówki nie dokonano zmian modernizacyjnych, które w sposób istotny umożliwiłyby poruszanie się po budynku MOW osób z niepełnosprawnością ruchu.

Dostęp do wszystkich pomieszczeń Ośrodka jest zapewniony jedynie za pośrednictwem schodów, a w żadnej łazience służącej wychowankom nie było w czasie wizytacji KMPT udogodnień dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich lub wspierających się na kulach łokciowych. Przestronne korytarze czy odpowiednia przestrzeń w świetle drzwi wiodących do poszczególnych pomieszczeń nie mogą zostać uznane za wyczerpujące dostosowanie, jeżeli osoba z niepełnosprawnością w ogóle nie dostanie się na dane piętro czy też nie dosięgnie z wózka inwalidzkiego przedmiotów oraz urządzeń, z których powinna móc samodzielnie korzystać.

Przedstawiciele KMPT ponownie podkreślają, że poza osobami odwiedzającymi wychowanków, wśród których mogą znajdować się np. rodzice z niepełnosprawnością, ze względu na specyfikę placówki, istnieje możliwość, że pojawi się w niej osoba z niepełnosprawnością ruchową. W raporcie z 2013 r. podawany był przykład nieletniej z innej placówki, która po przepustce, w czasie której miała poważną zapaść zdrowotną skutkiem przyjmowania tzw. dopalaczy, powróciła do MOW na wózku inwalidzkim.

Nadto szczegółowe wymagania dotyczące zarówno budynków użyteczności publicznej, jak i tzw. budynków zamieszkania zbiorowego, uwzględniające również rozwiązania, z których mogą skorzystać osoby z niepełnosprawnością, nakłada rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w *sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz. U. z 2015 r., poz. 422 t.j.). Zgodnie z § 2 ust.1 tego rozporządzenia, jego przepisy stosuje się przy projektowaniu i budowie, w tym także odbudowie, rozbudowie, nadbudowie, przebudowie oraz przy zmianie sposobu użytkowania budynków oraz budowli nadziemnych i podziemnych spełniających funkcje użytkowe budynków, a także do związanych z nimi urządzeń budowlanych.

Powyższa sprawa także wymaga wyjaśnienia, gdyż w odpowiedzi na raport z 2013 r. KMPT otrzymał zapewnienie Starosty Powiatu w Lidzbarku Warmińskim, iż działania w tym obszarze będą kontynuowane³.

7. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają

Dyrektorowi MOW:

1. zbadanie sprawy niewłaściwego traktowania wychowanków przez niektóre osoby z personelu placówki oraz zobowiązanie pracowników do profesjonalnych zachowań w relacjach z chłopcami;
2. zaprzestanie stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych i stosowanie tylko tych kar, które są dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa, zgodnych z zaleceniami międzynarodowymi;
3. zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej wobec wychowanków;

³ OKP.230.6.2013

4. zaprzestanie wykonywania kontroli osobistych nieletnich i testów na obecność alkoholu/narkotyków przez personel MOW;
5. systematyczne odnotowywanie przypadków zastosowania przymusu bezpośredniego w ogólnym rejestrze;
6. doprowadzenie do wymiany zużytych mebli i urządzeń na nowe, a także niezwłoczne dokonywanie napraw i uzupełnień (m.in. zerwanych zasłon prysznicowych);
7. sprawdzenie zgłoszonej przez nieletnich sprawy złej jakości i skromnej ilości posiłków;
8. dostosowanie infrastruktury MOW do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Staroście Powiatowemu w Lidzbarku Warmińskim:

1. Zapewnienie środków finansowych na realizację zaleceń KMPT ich wymagających oraz wyjaśnienie kwestii opisanych w pkt 6 i 7 niniejszego raportu.